

ERDIAROKO EUSKAL- IZENEN IDAZKERA (II ATALA). BALPUESTA'KO GOTZAI DIAREN LARRUKIAK

804'EKO IDAZKI BAT (V)

Jarrai dezagun IX mendearen asierako larruki orren azterketa. Ez dezagun aztu, larrukj ori, Asturietako II Alfontso'rena dala, eta Alfontso ori, I Fruela'k Autrigoiei eraso zienean, aurrena baiturik artu eta gero bere emazte egin zuan "Araba'ko Muña neskati Baskoi" aren semea zala.

Oroi dezagun baitare, "III Alfontso'ren Kronikoari artutako aipu orrek adieraztera damaigunez II Alfontso erdi bisogota eta erdi euskotarra zala. Bisigota I Fruela aitaren aldetik, eta erdi euskotarra Muña neskati arabar aren aldetik.

Erdi euskotar zalarik, "bai ote zan euskalduna? Baleike. Gero ere, erregetza artu zuanean, aurka jeiki zitzaion iraultza batetik iges, bere bizia salbatzeko, Araba'ko Autrigo Baskoien artera, ots "bere amaren aileen artera" (ib) etorri bait zan igesi, eta emen asti naiko luzez bizitu.

Ta, jakiña, bere amaren aide aiek ez zioten oraindik sortzeke zegoan España'riren sarkaldeko erromantzez itzegingo. Ezta noski lateraz ere. Naiz izkuntza ori Erregeak berak bai, Muña neskatiak eta onen guraso ta aide baserritarrek ez bait zuten jakingo.

Lotsagarri gelditzeko beldurrik gabe esan dezakegu beraz, Asturietako II Alfontso erdi euskotarra ba'zan ere euskaldun osoa izan zala.

Ez dira asko, Errege onen larrukian aztertzeke gelditu zitzaizkigun toki-izenak. Auetxek, ainzuzen:

* * *

OVETO VALDEGOVIA RIANTA CAMBRIANA BUSTO RODIL

OVETO. "Regnante Rege Adefonso in Oveto". "Ego Adefonsus gratia Dei Rex Ovetensium".

Antziñako Oveto ori gaurko Oviedo da: Asturietako uri nagusia. Ainzuzen gure Errege au, II Alfontso, Muña neskatil Baskoiaren semea izan zan Obeto basa-erri bat izatetik uri izatera jaso ondorean Asturietako Uri Buru biurtu zuana. An bizitu zan bera eta an ezarri zuan, ordura arte egoitza ziuurrik izan ez zuan Asturietako Errege Bisigoten Aulkia.

Bai Obeto eta bai Asturieta euskal-antza daramaten izenak dirala zalantzan ipintzerik ez dago.

Obeto'k, Obieto, Ubieto, Obieta ta Ubieta bezala "obi"z —edo berdin dana—"ubi"z asten d'jran izen ugariekin senidetasun argia duala dirudi. "To", atzizki ugaritasun adierazle dugu. "Obi", berriz, "zulo, gazteleraz "fosa"... "Illobi, "fosa de muerto", "sepultura" dala gaua jakiña da. Beti ote du "obj"k zentzu ori?

Araba'n bada **OBEKURI** izen-duan erriska bat, Trebiño'ko Konterrian orain. Bere elizan erromanik-erako atari polit bat duan erria da. Obekurj'n ordea zulorik ez da.

OBEKURI du izena Enkarterrian Sopusuerta'ko auzo batek ere. Bai ote da an zulorik? "OBI" ta "OBE", toponimiaren arloan ez ote dira zentzu bat bereko jtzak?

* * *

OBEKOLA, Bizkai'ko Zenarruza'ren alboan egon zan antziña. **OBEAGA**, andik ez urruti, mendi baten izena da. Eta, baita, **OBELAR** ere. **OBELBA**, gaurko Salvatierra de Ezka'ri esaten zitzaion antziña. **OBEKA** eta **OBEKO** gizaalaba eta gizasemeen euskal-izen zaarrak dira.

Eta izen oietako "OBE" guzti oien aintzindari dirudian **OBEA**, Gipuzkoa'n Tolosa'ko abizen zarra da.

OBE-ka, OBE-ko, OBE-ko-uri, OBE-l-ba, OBE-aga, OBE-lar, OBE-a ta gura Erregeak Asturietako un nagusi egin zuan OBE-TO, eta orrelako toki-izenetan "OBE" ori zer ote dugu?

Ez dakit.

Lopez Mendizabal dar Isaka nere erritar adiskideak, beti bezala, auntsaren antzera larrera jotzen du, eta OBE aurizkia "OBA"ren aldakuntza dala diosku, eta "oba"ri, gazteleraz "pastizal" esaten diotela.

Mitxelena'k berriz, errezera —errezegira— joz, "Obe", "Mejor" dala esaten digu, eta Tolosa'ko "OBEA" ura, "El Mejor" dala.

Arrapazak!

Eta, jakiña, "Obe"="Mejor" dalako orrek ez bait dio "Obe"z asten diran beste izen aietarako balio, Mitxelena'k ez ditu aipatu ere egiten.

Nik, Lz. Mendizabal "pastizal" aren eta Mitxelena'ren "mayor" onen artean, oraingoan, zalantzarik gabe, "paztizal" arekin geldituko nintzake. Zoritxarrez, ordea, ez dakit "oba" "pastizal" dalako ori nere adiskide arek nondik aterea zuan.

**

ASTURIETA. Itz onek ez du bere euskalduntasuna azaldu bearrik. Asturizaga, Araba'n Altube'ko abizena da, eta, Asturlaga, Ondarrabi'ko kaiaren izena.

Ast-Uri. "Uri" atzizkia zer dan badakite gure errietako kaleetan zer-janerentilla jauzika ibilli oi diran txolarre berritxuek ere.

Ez da ain erreza "Ast" aurrizkia zer izan daitekean ulertzea, naiz Euskal toki-izen eta abizenetan ugari agertzen zaigula, gauza jakiña izan. Ar ezazu edozein iztegi eta nai dituzun aiña izango dira jaso dezakezun "ast" aurretik daramaten izenak.

Mitxelena'k, "ast" ori "asta"ren laburpena dala esaten du. Ori, ordea, bazuetan da egia; ez beti:

Orrela, adibidez, Astamenda, patanaren (mentaren) antzeko belar latz bati esaten zaio, eta ez, noski, astoek gogo onez jaten duten belarra dalako, "asta", "asto" itzak, aurrizki bezala, "zikotz" itzen zentzua artzen bait du.

Berdin ezan daiteke, nere ustez, "Astalarre" toki izenaz: "belar zakarrez betetako larrea" dala.

Nik ez nuke, ordea, esango Astaburuaga "Astaburuz Betetako Tokia" danik: "Lugar de Cabezas de Burro". Edo Araba'ko Astobitza erria, (Asto- Bitza) "Lugar de Encuentro para Burros" danik.

"Are gutxiago esango nuke nik, "ASTURI" "PUEBLO DE BURROS" izan daitekeanik.

k

Zer ote da ba, "AST" ori "asta"ren laburpena ez danean?

"Latz", "zakar", eta orrelako itz basatien zentzua artzen badakiala esan dugu. Azkue'k, berriz, itz oien antzekoa dan "silvestre" itzaren zentzua ere artzen duala diosku. Azkue'k merezi du uste ona, iñork Euskalerrian merezi ba' du. Arrigarria gure Erri ontan gertatzen zaiguna. Azkue'k berdiñik gabeko bere iztegia argitara eman zuanez gero, eten gabe ari zaizkigu iztegiak agertzen. Euskaldun berriek ere ori bait dute beren guraririk kuttunena: Iztegi bat argitaratzea. Iztegi oiek danak, ordea, ez dute Azkue'naren aldean sos bat ere balio.

Azkue'ri gure uste on guztia emanez, ar dezagun ba egiazkotzat, "ast" aurizkia "silvestre" izan daitekeala. Ortaz, "Asturi, "Pais Silvestre", "Pais Montar z" ote da? Ez dut uste. Ortarako, euskeraz, Ast-Uri ez baiña Uri-Ast izan bearko bait luke.

Alatagutziz, idatzirik dagoan bezala ere, ASTURI itzak —Ast-Uri— ederki balio duala derjzkiot, lurralde aren etimologi bat eratzeko.

Ona, irakurle, beti bezala eskiertasun geiegirik gabe, nere etimologi ori: ASTURI = PUEBLO DE MONRARACES.

* *

VALPUESTA: - Araba'ko aranik sarkaldekoiena da. Arras polita. Lerra (piñua) berez jaiotzen dan lurraldea. Naiz gaurregun bere zatirik aundiena arabarra izan, badu an Burgos'ek mingaiña bezala egoaldetik sarturik, lurralde medar luze bat.

Lurralde orren azkenean aurkitzen da Balpuesta. Orain, errikozor txiki bat. Aro zaarrago artan, ordea, errikozor dotoreagoa, noski. Ori adierazten bait du bere latinezko izenak: VALLIS COMPOSITA, laburpena egiñik, VALLISPOSITA.

Eusko-Elizaren Edestirako, bertako "gobiek" egiten dute gaurko Euzkadi'ren zatj ura anitz garrantzitsua. Izena ere, nere ustez, beraiek eman bait dioten lurralde atsegin arri: VAL-DE-GOBIA = GOBI-ARAN.

Gobi oiek zer diran? V mendeaz gero, —eta agian IV'az gero—, antziñako kristau euskaldun otoitz eta garbai (penitentzi) zaleek bakartasunean bizitzeko eskulanez irikitako leize-zuloak.

Asko diran? Bai. Asko, Araba'ko sarkalde artan eta askoz geiago Araba'ren sortaldeko basoetan, Naparroa'rekingo muga-lurretan. Ainzuzen sortaldeko auen kopuruari era bikaintasunari so-egiñez izen eman zion Araba'ko lurralde ari "LA CAPADOCIA DE EUROPA" Joxemari Latxaga'k bere liburu batean. Ez ornen da ba Europa'n alako talde eder eta ugaririk.

Leize-zulo oiei, toki batzuetan GOBI eta beste batzuetan GOBA esaten die oraindik Araba'ko jende baserritarrek. "Araba'n Sarkaldeko Euskera, gaurko Bizkaiera, itzegiten zalako adigarri naiko sendoa? Araba'ko sortaldean bai: Bizkaieraz egiten zan. Baiña..." sortaldean ere bai? Edota, an, aro artan, auzoko Baskoien Euskerak "GOBA" erabiltzen ote zuan "LEIZA"ren ordez? Eta Baskoiengandik sartu ote zan itz ori, leiñuz bardulitarrak ziran Araba'ren sortaldeko euskaldun aien mintzora?

* * *

KOBA, KOBEA, GOBA, GOBEA, jatorriz itz euskalduna ote dugu? Ez dut uste.

Barkatu eidazu, irakurle, auziño oni-buruz gertakaritxo bat kontatu nai dizut-eta. Aurtengo udazkenean, Donosti'n etxebere bateko gelatxo batean

geunden bildurik euskalzale batzuk. Bazan an, anitz-oituraz-kanpoko-aburuz betetako adiskide bat. Koba itzaren euskalduntasuna aipatu zuan norbaitek. "Euskalduna izango ez da ba, oi u egin zuan asarre, gure adiskide arek. Ona bere arrazoiketa:

"KO", zerbait utsa eta borobilla da, (eta ori adierazteko bi eskuak erabilliz zerbait borobillaren itxura egin zuan aidean); "BA", berriz, beetasunaren adigarria da, (ta, ori esatean astiro beeruntz jetxi zituan eskuak).

"Argi dago (berriro esku-jokua erabilliz) Koba itz euskalduna dala".

Ta, bere erakusketa ari indar geiago ematearren noski, "latiñez, cueva spelunca zan. Cueva ez zan latiñezko itza", azken-esan zigun..

Egia, adiskideak erabili zuan arrazoiketaren bigarren zati au: Latiñez "cueva", "spelunca" esaten zan: eta "specum" eta "antrum". Baiñan "Cueva" ez zan latiñezko itza.

Latiñezkoa zan ordea, eta ondo klasikoa gaiñera, gaztelerazko "caverna"ren ama dan "CAVEA", latiñaren iztegi guztietan ikusi daitekean bezala. Eta "KA-BE-A"tik "KO-BE-A"ra, laburregia ta errezegia iduritzen zait bidea KOBEA, itza, naiz bere agoskera ta idazkera guztien pean itxur'aldaturik agertu, latiñetik etorri zaigun itza ez dala aldarrikatu aal izateko.

Ainzuzen ortan datza Euskeraren merezimendurik aundiena: Bere nortasuna galdu ez izatean. Itz asko, —asko!!!—, artu zizkion latiñari. baiñan bere nortasunik, bere nolakotasunaik, bere izaera bereizirik..., —ez zuan galdu! Euskera ez zan "Izkuntz Latindarretako bat biurtu! Euskera "Legua Isla" da: "Kidekorik-Eza"!; eta beste iñorekingo aidetasunik gabeko Izkuntza izanez jarraitzen du.

Noiz arte?

Ez dagit galde ori elbatuazaleek nork geiagoka sartzen ari zaizkigun frantzerazko itzei-buruz. Ez dira izango ordu bi, apaiz adiskide elbatuazale bat Españi'ko kode berriaz unetxo batez mintzatu zaidala bere parroko mutil batzuek soldaduskara joan nai ez dutela-ta. "Code", frantzeraz, gaztelarazko "Cc/digo" da. Itxuraz, elbatuazaleek, frantzerazko itzak sartuz "euskaldundu" ni digute Euskera!

Euskaldun batentzat ez ote da frantzerazko gaztelera bezain erdera? eta, Abertzale batentzat, ez ote da Frantzi Españi bezain atzerri?

**

Noiz arteko galde ori, Euskerak zenbat denbora bizirik jarrai dezakean pentsatuz egiña dut. Gure Erribera'ko eta Errioxa'ko eta Enkarterri'ko ikastolen garaitzek ez naute geiegi pozten. Ori egin bearra dugu, baiñan beste ororen gaindik egin bearra duguna euskera oraindik asko edo gutxi itzegiten dan errietan euskera bizkortzea eta bertako erritarren artean zabaltzea da, eta

eguneroko eginkizun guztietarako Euskera erritar guztientzat izkuntza bakarra biurtzea.

Orj, bereiziki, gure emakume maitagarrien eskuetan dago.

* * *

Al Gure adiskide ark esku- dantzaren bidez orniturik erabillitako arrazoiketa-ri-buruz, itz bi:

—Arrazoiketa orren muiña letra eta silaba bakoitzak bere esannai bereizi bat baduala uste izatea dala.

—Ori izan zala Astarloa'k erabilli zuan arrazoiketa-era. Eta Gorka Oteiza iru- digilleak era badiola, era orri, maitasun kuttunik aski.

— Alare, letra eta silaba bakoitzak bere esannai bereizi ori baduala uste izateko batere arrazoirik ez dalako, gaur parragarri gelditzen dala arrazoi oren aurkako arrazoiketa ori erabiltzera ausartzen dana.

Latiegi'tar Bixente

